

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Decay or defeat ? : an inquiry into the Portuguese decline in Asia 1580-1645

Veen, Ernst van

Citation

Veen, E. van. (2000, December 6). *Decay or defeat ? : an inquiry into the Portuguese decline in Asia 1580-1645*. Research School of Asian, African, and Amerindian Studies (CNWS), Leiden University. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15783>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License:

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15783>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SAMENVATTING

De Portugese en Nederlandse historiografie bieden verschillende uitgangspunten voor de bestudering van de Portugese neergang in Azië.

De Portugese literatuur heeft de neiging in de eerste plaats naar de eigen zwakheden te kijken die inherent waren aan het administratieve en bestuurlijke systeem van het Portugese wereldrijk. De Nederlanders zien daarentegen eerder de succesvolle commerciële expansie van hun 'eigen' *Verenigde Oostindische Compagnie* als de voornaamste oorzaak. De Angelsaksische literatuur biedt ruimte voor beide gezichtspunten, maar wekt in het algemeen de indruk dat de Nederlanders, met hun kaapvaart en hun agressieve optreden, samen met de Engelsen veel schade berokkend aan de Portugese scheepvaart en daardoor snel de overhand wisten te krijgen.

Welke benadering men ook kiest, de historiografie van de Portugese contractie en de vroege Nederlandse expansie is vol valkuilen en paradigma's. In dit onderzoek is getracht deze te vermijden en inconsistente gegevens of beweringen óf te bestrijden óf in te passen in een logisch verhaal.

De Portugese neergang in Azië gedurende de zeventiende eeuw was aantoonbaar in de *Carreira da India* (de Portugese vaart naar India), de *Estado da India* (het bestuurlijk systeem), en in het wel en wee van de Portugese handel en de Portugese gemeenschappen in Azië.

De *Carreira da India* naderde haar dieptepunt gedurende de jaren-1620. Er was al een tijdelijke terugslag geweest gedurende de jaren-1590, jaren van politieke, militaire, economische en demografische crises op het Iberisch schiereiland. Echter, gedurende de eerste twintig jaar van de zeventiende eeuw vond een volledige wederopleving plaats in het aantal en volume van de schepen dat naar India vertrok. De scheepsverliezen waren echter hoog, vooral op de uitgaande reis, niet vanwege buitenlandse kaperij, maar als gevolg van onvoldoende zeewaardigheid van de Portugese schepen en slechte stuurmanskunst. De privékooplieden die in de *Carreira* hun geld belegden waren

voornamelijk Portugese Nieuw Christenen. Zij accepteerden niet alleen deze verliezen, maar ook de hoge prijzen die zij gedwongen werden voor de 'koninklijke' peper te betalen en zelfs waren zij bereid daarnaast nog leningen te verschaffen voor de uitreding van de schepen.

Om een aantal redenen waren de Nieuw Christenen geïnteresseerd in de instandhouding van de *Carreira da India*. Door de peper in of via Antwerpen te verkopen konden zij deelnemen in de winstgevende *asientos*, de leningen die de Genuese bankiers aan de Spaanse kroon verschaften om de troepen in de Zuidelijke Nederlanden te betalen. In de tweede plaats waren de ladingen van zijden en katoenen stoffen en specerijen die de *Carreira* voor hun rekening meebracht ook zeer lucratief en er was geen andere manier om ze naar Lissabon te krijgen; en tenslotte, in ruil voor hun financiële ondersteuning kregen zij het recht om naar het buitenland te reizen, bijna als gelijken van de andere Portugese burgers.

Aan het einde van de jaren-1620 dreven het Portugese antisemitisme en de slechte financiële resultaten van de *Carreira* de Nieuw Christenen ertoe een deel van de Genuaanse *asientos* in Madrid over te nemen. In ruil daarvoor kregen zij vrij toegang tot Castilië en het Spaanse Rijk. Zij draaiden nu de *Carreira da India* de rug toe en waren ook niet meer bereid financiële steun te geven aan de nieuw opgerichte Portugese India Compagnie.

De terugslag van de *Carreira da India* gedurende de jaren-1590, die een schaarste aan peper en specerijen in Noord Europa tot gevolg had, was de reden waarom de Engelsen en Nederlanders het initiatief namen een eigen weg naar Indië te vinden. Kapitaal uit de Zuidelijke Nederlanden vergemakkelijkte een snelle groei van de Nederlandse peper- en specerijenhandel, zodat zij de belangrijkste concurrenten voor de Portugese handel werden, die net op dat moment aan een heropleving begon. Gedurende de eerste twintig jaar van de zeventiende eeuw veroorzaakte dit een overaanbod in de Europese markt, met alle gevolgen van dien voor het prijsniveau van de peper en de specerijen.

Als gevolg hiervan vielen de resultaten van de *Verenigde*

Oostindische Compagnie (VOC), vergeleken met die van de Voor-Compagnieën zwaar tegen. Omdat Portugal, vanaf de aansluiting bij het Spaanse Rijk in 1580, zich in het Castiliaanse kamp bevond, kon de VOC echter financiële steun ontvangen van de Staten-Generaal en de vestiging van forten en het versterken van de zeemacht in Azië om de Portugezen de toegang te belemmeren tot de Aziatische handel werd daarmee een aantrekkelijke mogelijkheid. Een eerste poging daartoe, de verovering van het Portugese fort op Ambon, had echter niet het verwachte resultaat. Kaperij werd daarna het belangrijkste middel om de concurrentie van zowel Europeanen als Aziatische handelaren binnen de perken te houden en om de VOC een extra inkomen te verschaffen.

Vanaf de jaren-1620 groeide het aantal schepen dat de VOC naar Azië stuurde en daar achterhield ver boven die van de Portugese *Carreira*. Maar de Nederlandse macht bleef voornamelijk gericht op kaperij op de Aziatische handel en scheepvaart der Portugezen, inclusief die van de Castilianen en Chinezen naar Manilla. Daarnaast concentreerde de Nederlandse inspanning zich meer en meer op het verkrijgen van toegang tot de lucratieve China-Japan handel.

Voor de VOC werden oorlogvoering en kaperij de middelen die naar het zelfde doel voerden: toegang tot de Aziatische handel. Tot het begin van de jaren-1630 bleven zowel de Heeren XVII als de Gouverneurs-Generaal als hun vertegenwoordigers ter plaatse er van overtuigd dat zij de Aziatische handelssituatie met wapens naar hun hand konden zetten. De gevolgen van de Nederlandse kaperij bleven echter beperkt, niet alleen in de Portugese Azië-handel maar ook voor de *Carreira da India* en het zou tot 1636 duren voor zij enige toegang kregen tot de Chinese zijdehandel.

Het waren uiteindelijk de politieke veranderingen gedurende de jaren-1620 en 1630, onder anderen in Perzië, India en Japan, die zich tegen de *Estado da India* en de Portugese handelaren in Azië keerden en de doorslag gaven. De oude bondgenootschappen begonnen losser te worden; er konden nieuwe verdragen gesloten worden en er ontstonden nieuwe mogelijkheden om toegang tot de

Aziatische markten te krijgen. De Nederlanders en Engelsen aarzelden niet om daar gebruik van te maken door zichzelf aan te bieden als een alternatief voor de Portugese 'vrienden' van de lokale machthebbers en door, in vele vormen en met gevarieerd succes, diplomatie te bedrijven. Voor de Portugese handelaren werd met name in 1639 het verlies van de Japanse handel, de 'motor' van de Aziatische handel, waarvan de Nederlanders een deel mochten ontvangen, een ramp.

Met uitzondering van het verlies van Hormuz, in 1622 aan de Perzen die ondersteuning kregen van de Engelse scheepsmacht, had de *Estado da India* tot het midden van jaren-1630, nauwelijks iets te lijden van de aanwezigheid van andere Europeanen in Azië. De Nederlandse agressie werd pas effectief nadat in 1640 een wapenstilstand gesloten was tussen de Republiek en Portugal. De nieuwe relaties met de Aziatische omgeving, die de toegang tot water en victualiën voor de Nederlandse vloten veel gemakkelijker maakten, stelden de Nederlanders in staat oorlog te voeren op een schaal die veel verder ging dan kaperij. De verovering van Malacca in 1641, een persoonlijk initiatief van Gouverneur-Generaal Van Diemen, werd het begin van strategische oorlogvoering, waarbij alle trucs van onderhandelen, diplomatie, verraad, intimidatie en brute kracht gebruikt werden. Het was ook het begin van de contractie van zowel de *Estado* als van de Portugese gemeenschappen in Azië. Voor zover er Nederlanders bij betrokken waren, eindigde dit proces met het verlies van Cochin in 1663.

Nog eens samenvattend, begon de *Carreira da India* zijn neergang gedurende de jaren-1620 en stortte vrijwel ineens na het vertrek van de Nieuw Christelijke financiers naar Castilië. De redenen waarom zij tot dit besluit kwamen waren aan de ene kant het anti-semitisme in Portugal, de Nederlandse concurrentie op de pepermarkt en de investeringen die zij gedwongen waren te maken in de *Carreira* die een slecht rendement had. Aan de andere kant werden zij aangetrokken door de relatieve vrijheid in het Spaanse Rijk, de lucratieve *asientos* ten behoeve van de Castiliaanse schatkist in Madrid en de Amerikaanse handel in Sevilla.

De Nederlandse kaperij had beperkte gevolgen voor de *Estado*

da India en de Portugese gemeenschappen in Azië. Het waren echter de politieke veranderingen die over heel Azië plaats vonden, die hun betrekkingen met hun omgeving ondermijnden. Nederlandse diplomatie en strategische oorlogvoering, die pas begon aan het einde van de jaren-1630, deden de rest.